

מבט לאחור

צוות־ההפעלה 1949-1950

רביאלוף ח. לסקוב

וכיוצא באלה; אגף כוח־אדם (תחומי ארגון, פרט, קצונה), המתאם קציני־חיל ראשיים כגון משטרה צבאית, רבנות, שלי־שות, רפואה, חינוך וכדומה; ואגף האפסנאות, המתאם חילות טכניים ודומיהם.

בדרגים נמוכים יותר הוטלו על כל נושא־תפקיד — גם תפ־קידים־משנה.

שיטת־מטה משולשת זו, שהיתה מקובלת בצבא הבריטי בימי מלחמת־העולם השניה, שונה מן השיטה המרובעת הקיימת בצבאות ארה"ב וצרפת. לפי השיטה המשולשת בא במקום המפקד החילי (הקיים בשיטה המרובעת) — קצין־חיל ראשי, וכך ניתן לקיים את המבנה העוצבתי הנמוך כמבנה אורגני וקבוע, בו משובצות יחידות חיליות.

חיל־האוויר וחיל־הים שימשו גם כזרועות וגם כחיל, כשהם משולבים בפיקוד תפקודי הכרוך במדיום־הלחימה של כל אחד מהם — האוויר או הים.

צוות ההפעלה

כדי לשכלל את ההדרכה ולקבוע מטבעות־פעולה אחידות אשר לפיהן ינהג הצבא החדש, נתמנה „צוות־ההפעלה“ מטרות הצוות היו:

„א) להדריך תורת ארגון ומינהל, הפעלה טקטית, עבודת פיקוד ומטה בחטיבות החי"ר והשריון הסדירות, ולוודא שיטה אחידה בכוחות־היבשה.

„ב) להקים, יחד עם פיקוד־ההדרכה, קורס בן 1000 חניכים, כדי להכשיר ולהכין סגל פיקודי כפול ל־6-8 חטיבות מילור־אית (סגל זה צריך לפעול החל באפריל 1950).“

צוות־ההפעלה הורכב מקבוצות־מדריכים וממפקדות. היו לו מטה מתאם ומטה מקצועי מלא, וכן קבוצות מדריכים חיליים

בפרוס שנת העשרים למדינה ולצבאה התעוררה בציבור ההתעניינות בשאלות שונות הכרוכות בימי הקמת המדינה, בהם נבנו ואורגנו כוחות היבשה של צה"ל והפכו, ממה שהיו בראשיתם, בימי מלחמת הקוממיות — לכוח היעיל של ימי מערכת סיני ולאחריה. במאמר זה רצוני לעמוד על אחד הגורמים בהתפתחות זו — הוא „צוות־ההפעלה“, שישב על מדוכת ארגונו של צה"ל בשנים 1949-1950.

מלחמת הקוממיות הסתיימה, והיה הכרח להתכונן לתקופת רגיעה — ולבאות. רבים מן המפקדים שוחררו, ואחרים עזבו את השירות מטעמים אישיים או פוליטיים. היה צורך לבנות את הצבא החדש.

מה היה מצב־הכוחות לפני מלחמת־הקוממיות ובמהלכה? באותה תקופה היה הגדוד — יחידת רובאים, והחטיבה —

— לחי"ר (כולל מרגמות ומקלעים בינוניים), למרגמות כבדות, לארטילריית-שדה, לסיור חטיבתי, לארטילריה נגד-טנקים ונגד-מטוסים, לשריון, להנדסת-שדה, לתובלה והספקה, לטכנאים, לרפואה ולמשטרה צבאית. בסך-הכל מונו 37 קצינים, רובם יוצאי הצבא הבריטי ומיעוטם ממפקדי "ההגנה" שלא שירתו בצבא זר.

הרמטכ"ל, רב-אלוף יעקב דורי, העביר למפקד הצוות מסמך כוונתו, כדי לאפשר לו חופש-פעולה.

הצוות הכין חומרי-הדרכה תורת, טקטי וטכני שנתפרסם בלמעלה מ-30 חוברות-הדרכה, וכן הוכנו תכניות-אימון ותרגילים טקטיים לכל היחידות בחטיבות, וכן למפקדות השונות. לאחר הכנה קצרה הוחל בפעולות-ההדרכה. שיתוף-הפעולה בין חברי הצוות היה יפה; ולשיתוף-פעולה דומה זכה הצוות גם ביחידות ובמפקדות אותן הדריך.

נקבעה תורת הפיקוד והמטה — אחריות המפקד, צינורות הפיקוד, תפקידם של קציני-המטה כעוזרי המפקד ומשרתי הגייסות; הוגדרו תפקידיו של קצין-מטה-מתאם ותפקידיו של קצין-מטה-מקצועי, ונקבעה תורת עבודת-המטה ותפיסת המטה כמערכת-פיקוד-ודיווח. לשם הבהרה נביא דוגמאות אחדות, מאלה שבא זכרון בתורה זו:

1. המטה צריך להיות מאורגן, בנוי ומתבסס על שיטות-עבודה שיאפשרו לטפל ביעילות בצורכיהן של יחידות-השדה המשרתות תחתיו, כדי שאלו תוכלנה לבצע את המשימה שתוטל עליהן.

2. לאור ניסיון צבאות אחרים וניסיונו הקצר של צה"ל, סוכמו גורמי-יסוד כלהלן:

א) תפקידם של קציני-המטה הוא לעזור למפקד בתיאום פעולות הדרג המסתער והדרג המשרת ההכרחי להצלחת המשימה.

ב) לקציני-המטה אין סמכות פיקודית; הם משמשים צינור להעברת פקודות המפקד, אולם יש לראותם כמדברים בשמו. ג) קיים רק צינור-פיקוד אחד, והוא המוליך מהמטה-הכללי עד ליחידה הקטנה ביותר.

ד) מבנהו ואופן עבודתו של המטה הוא תוצאה ישירה מה-מבנה והמשימה של כוחות השדה; תפקיד המטה הוא לעזור ליחידות-השדה לבצע את תפקידן.

ה) התפקידים אשר יוטלו על גורמי-המטה השונים חייבים להיות מוגדרים בצורה ברורה, ואופן התיאום ביניהם צריך להיות פשוט ביותר וקצר.

ו) המטות בדרגי הפיקוד השונים צריכים להיות פשוטים, ומאפשרים קשר-מטה אנכי לאותו גורם במטה המטפל באותה בעיה.

ז) ביחידות קטנות יכול קצין אחד לשאת בשתי פונקציות של כטה גבוה יותר.

ח) קציני-חיל ראשיים אינם מפקדים על יחידות חילויות הנכללות ביחידות-השדה.

ט) אחריות התיאום חלה — אופקית ואנכית — על אותו גורם במטה אשר יום או קיבל הוראה לתכנן או לבצע משימה כלשהי.

שתיים ממשימות צוות-ההפעלה לא בוצעו על-ידיו: א) הוא לא קבע את דרכי הארגון, המבנה ועבודת-המטה לפיקוד המרחבי.

ב) הוא לא הפך ל"מנגנון לבית-ספר צבאי גבוה", אף כי החל במשימה זאת.

תוצאות העבודה של הצוות

פקודת-היסוד לכל נושאי כוחות היבשה על אופי המבנה החילי, הארגון לפיקודים מרחביים, תפישת תפקידו של קצין-חיל-ראשי במקום מפקד חיל, יחידות פיקודיות, יחידות מטכ"ל והחטיבה המוגברת — פורסמה ב-26 באוגוסט 1949. פקודה שפורסמה ביום 28 באוגוסט 1949, הטילה את הכנת התכנית לכך על צוות-ההפעלה.

בפקודות אלה נאמר בין היתר:

"כוחות השדה בצבא היבשה יאורגנו מחדש במתכונת חטיבה-מוגברת של חיל-רגלים או שריון, אשר תהיה יחידת-שדה בסיסית — ערוכה ומורכבת להיות כוח-מחץ לבצע משימות-קרב באופן עצמאי. לתכלית זו ייכללו באופן אורגני בחטיבה זו סוגי הנשק — חיל-רגלים, חיל-שריון, חיל-תותחנים, חיל-הנדסה, חיל-קשר וכן יחידות-השירותים השונות, אשר בהרכב מתאים יודאו את כושר הביצוע, הקרב והמנהג-לה העצמית של יחידה זו".

"בתקופת-שלום יהיה הצבא ברובו עתודות, נשען על גרעין מגוייס וקבוע של מנגנון פיקודי, מנהלתי וטכני בכל יחידת-יסוד אשר בו, שתפקידו יהיה לאמן ולהכשיר את יחידתו לגיוס מהיר וללוחמה מעולה".

"התקופה הקרובה תוקדש להשגת מטרה כפולה:

א) לארגן חטיבות-עתודה על בסיס מרחבי.

ב) להכין ולהכשיר את מנגנוני הפיקוד והמנהלה, בעלי-המקצוע והטכנאים הדרושים לחטיבה זו".

תפקידי ההגנה בשעת ההתארגנות-מחדש הוטלו על ההגנה המרחבית ו"משמר הגבול".

וכך נקבע בפקודות:

„ארגון מערך-ההגנה של הארץ ייעשה על מכשולים טבעיים, אשר כוח-אדם מינימלי בלבד ועוצמת-אש, יהא מספיק כדי לעשותם בלתי ניתנים למעבר. החטיבה תבצע את המשימה ההגנתית על-ידי הקמת בסיס מוצק ועריכת התקפות ממנו; כלומר, הדוקטרינה ההגנתית תהיה תוקפנית ברוחה, בתכנונה ובארגונה. ביצוע המשימה יהיה בשיתוף פעולה עם כוחות האויר והצנחנים ובתיאום מלא.“

„חטיבת חי"ר עצמאית ומוגברת תוכל, בשל ארגונה, לבצע את המלחמה בשלושה גדודים בצוות קרב אחד, ומטה אשר מתאם פעולה של שלושה צוותי-קרב גדודיים. החטיבה תהיה מסוגלת לבצע משימה עצמאית של קרב היתקלות, התקפה, הגנה ונסיגה, וצוותי-הקרב הגדודיים יוכלו אף לבצע משימות עצמאיות קטנות יותר באותם שלבי-קרב.“

„חטיבת-החי"ר המוגברת תהיה עצמאית, ומסוגלת לאי-תלות מבחינה מנהלתית ומבצעית למשך זמן מסויים, וצריכה להיות בנויה כדי להתקיים על אספקה מוטסת ושיתוף פעולה עם חי"ר מוטס.“

בקשר לחטיבת-שריון מוגברת:

„חיל-שריון הוא חיל תוקפני, הפותר את כל בעיותיו הטקטיות על-ידי התקפה. חיל-השריון מתקיף בטורים של צוותי-קרב, על-ידי חדירה בעומק, על ציר אחד או על מספר צירי התקדמות.“

„חיל-שריון ישאף לפגוע באגפים ובעומק של האויב; שריון מכה במקום, רך.“

„חיל-שריון יאגוף שטח בנוי ושטח התנגדות חזקה, אשר מצריך הכנה מיוחדת לחיסולו. צוותי-קרב של חי"ר מוטס יחסלו קני-ההתנגדות שחיל-השריון חלף על פניהם.“

„חיל-שריון יבצע את משימותיו לפי עקרונות אלה:

- (א) מהירות;
- (ב) הפתעה;
- (ג) תמרון;
- (ד) ריכוז הלם;
- (ה) הפחדה.

„חיל-השריון משלב ומתאם את פעולותיו באופן הדוק עם חיל-רגלים, חיל-צנחנים וסיוע קרוב של חיל-אויר.“

„חיל-שריון לא יתפצל ליחידות קטנות על מנת למנוע או לעכב חדירת חיל-שריון של האויב. חיל-שריון יימנע מהתנגשות של שריון-נגד-שריון.“

„גם במקרה של ניצול חיל-שריון לפעולות הגנתיות, יבצע החיל את משימותיו על-ידי התקפה (או התקפה נגדית).“

„חטיבת-השריון העצמאית תארגן כך, שתוכל לבצע משימה עצמאית בשלושה גדודים כצוות קרב אחד ו/או מטה החטיבה, אשר יתאם פעולה של שלושה צוותי-קרב משגיים עם משימות עצמאיות קטנות יותר, בכל שלבי הקרב — קרב היתקלות, התקפה, הגנה, נסיגה וקרבת-השהיה.“

„חטיבת שריון תהיה עצמאית ומסוגלת לאי-תלות מבחינה מנהלתית ומבצעית למשך זמן מסויים, ותהיה בנויה כדי להתקיים על-ידי אספקה מוטסת ושיתוף פעולה עם צנחנים וחי"ר מוטס.“

„החטיבה תהיה ניידת כולה.“

ואכן כך אורגנו ואומנו החטיבות והתורה נקבעה:

קטע מיוחד, הדין במשמעת, עשוי להסביר את גישתו של הצוות בנדון זה:

„יש להטיל משמעת בעדינות רבה, בהתחשבות ובשיקול-דעת ובשום פנים לא בגורם סתם וחזק-יד. הגורמים המביאים לידי חוסר-משמעת בצבא כיום הם:

- (א) חוסר דוגמה אישית של קצינים;
- (ב) חוסר פיקוח על חיילים.

„הצבא הוא מקצוע הדורש רמת התנהגות גבוהה ביותר מקציניו.“

והרי קטע הדין במנהיגות:

„תוך כדי קבלת דרגה מאושרת, מקבל על עצמו הקצין אחריות רבה. עליו להבין שעל-ידי הסכמתו לקבל דרגה מקבל הוא על עצמו את האחריות על מצבם הפיזי והרוחני של פקודיו. עליו להיות מוכן, בכל זמן, לתת אוזן קשבת לטענותיהם ובעיותיהם. מתקבל רושם מעציב מאוד, שקצינים עסוקים יותר בעליה בדרגה מאשר בביצוע חובותיהם כקצינים.“

חומר מעניין רב מצוי בדו"ח צוות-ההפעלה, שהוגש ב-1950. הנוהלים, פקודות-המטכ"ל והגדרות התפקידים שנוסחו לאחר מכן התבססו ברובם על החומר שהוכן על-ידי צוות-ההפעלה, אשר נסתייע במשך כל תקופת פעולתו על-ידי פיקוד ההדרגה. סוד ידוע הוא בדברי-ימי-אנוש כי כאשר נשכחים אלה שעשו מעשה, אות הוא כי הדברים הפכו לנחלת-הכלל — וכך קרה גם לתורת צוות-ההפעלה.

נקודות-מוצא לארגון ולתפעול, שנוסחו על-ידי יוצאי הצבא הבריטי על פי ניסיון מלחמת-העולם השניה, התבססו במידה ניכרת על ניסיונם של הגרמנים, והיו מורכבות ביותר. ניתן לסכמן כך:

(א) תנועה ואש — חד הם. המנצח יהיה זה אשר יידע לירות באויב את מספר הכדורים הגדול ביותר, בזמן הקצר ביותר — כדי להשמידו; זוהי גם הסיבה לצורך במהירות.

(ב) המאבק לעליונות באויר הוא מפתח להכרעה על הקרקע, ולא תיתכן הכרעה על הקרקע ללא תנועה; כלומר — ההתקפה היא קרב נייד.

(ג) שני בחנים נוספים הם כוונות ויכולת לפעולה מיידית — מחד גיסא, וכושר לפעולה מתמדת — מאידך גיסא. בשניהם יש להשיג תמיד יתרון על האויב.

(ד) המודיעין הוא קר-ההגנה הראשון שלנו. תוך-כדי ביצוע תפקידיו של צוות ההפעלה הוקם קורס מפקדי-פלוגות ומפקדי-גדודים; שלב זה הסתיים בקורס המפקדים